

Evkaf-ı Hümayun Nezaretinin Kuruluş Tarihi ve Nazırlarının Hal Tercümeleri

(1)

İbn'ül-emin Mahmut KEMAL Hüseyin HÜSAMETDİN

Sadeleştirerek Neşre Hazırlayan
Nazif ÖZTÜRK

Müslüman Vakıfları ve bu yolla tesis edilen hayrat binaların, ilmi yönleri ve tarihleri hakkında bir kitap hazırlamak üzere, Evkâf-ı Hümayun Nazırı'nın başkanlığında, bazı kişilerden oluşan Mahmut KEMAL Bey ile Tarihçe-i Nezaret Komisyonu tarafından sonra üyeleri arasında Vakfın tarihi, Ahkâm-ı Evkâf, Vakıf yoluyla tesis edilen binalar, Nezaretin kuruluşu ve Nazırların hâl tercümelerinin hazırlanması konularında görev bölümü yapılmıştır. Evkâf-ı Hümayun Nezareti'nin tarihçesi ve Nezaretin kuruluşundan itibaren Nazır olarak görev yapan kişilerin hâl tercümelerinin hazırlanması görevi, Hâl Tercümesi Encümeni'ne verilmiştir.

Hâl Tercümesi Encümeni'ne başkanlık eden Vakıf İslâm Eserleri Müzesi İdare Meclisi üyesi ve Vilâyet Özel Kalem Müdürü İbn'ül-Emin Mahbir komisyon kurulmuştur. Komisyon, ilk toplantılarından, Vakıf kayıtları arapça mütercimi Hüseyin HÜSAMETDİN Efendi tarafından hazırlanan kitap, (Allah'ın yardımı ile) tab' ve neşredilmiştir. (*)

Hayır dileyerek, Allah'ın Yüce adıyla başlarım.

İnsanlığı yüksek ahlâka ve hakiki medeniyete davet eden İslâm Dini, kişilerin Hakka ve topluma karşı, ferdi ve ictimai vazifesi bulunduğunu göstermiştir.

"İyilik ve takvada yardımlaşınız" (Kur'ân-ı Kerim 5/2) Ayet-i Kerime'si ile toplumu görevlerin en yücesine sevkeden İslâmiyet, sosyal dayanışmayı, güzel ahlâkın bir parçası saymış, imkânları, dünya ve ahiret saadetine sağlayacak

(*) Metin içerisinde de anlatıldığı gibi, Vakıfların tarihi, kuruluşu, mevzuatı ve vakıf yoluyla tesis edilen hayratın bilimsel yönleri ile ilgili bir kitap hazırlamak üzere Evkâf Nazırı'nın başkanlığı altında bir komisyon kurulmuştur.

Hazırlanacak kitabın geniş kapsamlı olması amaçlanmısa da, görev verilen alt komisyondan sadece, "Nezaretin Kuruluşu" ve "Nazırların Hâl Tercümeleri"ni hazırlamakla görevli komisyon çalışmalarını bitirmiştir.

Bugünkü harflere çevirip "Vakıflar Dergisi"nde "Evkâf-ı Hümayun Nezareti'nin Kuruluş Tarihi ve Nazırların Hâl Tercümeleri" başlığı altında, bölümler halinde yayımlanarak okuyucuların istifadesine sunmaya çalıştığımız kitabın orijinal ismi, "Evkâf-ı Hümayun Nezareti'nin Tarihçe-i Teşkilâtı ve Nuzzarın Terâcim-i Ahvâli"dir. İstanbul-Senzadebaşı, Evkâf-ı İslâmiye Matbaasında H.1335/M.1919'da neşredilmiştir. Kitabın tamamı, 251 + V sayfadandır ibarettir.

Kitabın sadeleştirilmesinde, vakıfla ilgili yerleşmiş terkipleri ve dipnotları aynen muhafaza etmeye özen gösterilmiştir.

Osmanlıca uzmanlarınca çok iyi bilindiği gibi, uc dilin (Türkçe, Arapça, Farsça) en ağırlıklı kelimeleri seçilerek hazırlanan metinleri, sadece bu dillerden bir tanesi ile ifade etmeye çalışmanın zorluğu ortadadır. Bu konuda, okuyucuların hoşgörü ve ıktazarını bekliyoruz.

Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce kitabın tamamının Dergilerde neşredilmesi planlanmıştır. Bir aksilik olmadığı takdirde 3-5 sayıda kitap bitirilmiş olacaktır (N.O.).

olan böyle, kuşsal bir vazife ile yükümlü tutmuştur.

Müslüman toplumlarda, sosyal dayanışmayı sağlayan dinî kurallardan biri "Vakıf"tır. Vakfın nasıl tesis edilip, idare edileceği, "İslâm Hukuku"nda geniş bir şekilde anlatılmıştır.

Vakıf lügatta, birşeyi daima durdurmak⁽¹⁾, hukuken bir malı mülkiyetten çıkararak, gelirini belirli kurallarla, sürekli bir hayır yoluna tahsis edip saklamaktır⁽²⁾. Vakıf yapan kimseye "vâkıf", vakfedilen mala "mevkuf", tahsis edilen gayeye de "mevkufun aleyh" denir.

Vakıf, hayrî ve malî bir ibadettir. Bu nedenle, Peygamber (s.a.) Efendimiz, ilk dört halife ve diğer ashabın ileri gelenleri (r.a.) tarafından fiili uygulaması başlatılan⁽³⁾ bir sünnet olmuştur.

Müslümanlar, "İnsanların en hayırlısı, diğer insanlara faydalı olandır" hükmüne muhatap olmak için, her vesileyle bu sünnete sarılarak İslâm Medeniyeti'ni yükseltmişler ve dilden dile dolaşan bu güzel davranışlarını sonsuzlaştırmışlardır.

Allah'a bağlı ve iyilik sever insanların tesis ettiği vakıflarla, sayıları çoğalan müslüman vakıflarının verimli ve iyi bir şekilde yönetilmesi mühim dinî konular arasında yer almıştır. Bu bakımdan, vakıfların yöneticilerine "Nâzır" denmiştir.

Lügatta nazır, bir şeye dikkatle bakıp tetkik etmek, gerekli tedbirleri almak; hukuken birşey üzerinde velâyet yoluyla hukuku tasarruflarda bulunarak, o işi en iyi bir şekilde yönetmektir. Buna "Nezâret" de denir.

İslâm Hukuku lisanında "Nezâret" iki kısımdır. Birisi "Nezâret-i amme"dir. Bu, halkın önemli işlerini düzene sokmaya, hükümleri icra etmeye ve kazai kararları uygulamaya yetkili kişilere yani Devlet Başkanına ait bir haktır.

Diğeri "Nezâret-i hasa"dir. Öksüz çocukların mallarını ve müslümanlara ait vakıfların işlerini, belirli kurallara göre yürütme görevi verilen kimselelerin yapmış olduğu işlerdir.

Bundan dolayı, bir veya birden çok vakfi idare eden mütevellilere "Nâzır" denmiştir⁽⁴⁾.

Daha sonra Hükümdarlar tarafından bir vakfi idare etmeye memur edilen Nâzır'lara "mütavellî-i vakıf" denmiş, nâzır genel mânâda kullanılmaya başlanmıştır. Böylece "Nâzır" ifadesi, mütevellilerin durumunu ve müslümanlara ait vakıfların genel yönetimlerini denetleyen kişilere verilen isim olmuştur.

Vakıf yapanlardan kendi vakfına ilk defa bizzat nezâret eden kişi, Hz. Ömer (r.a)dır⁽⁵⁾. Hz. Muhammed (s.a.) Efendimizin vakfettikleri "Fedek"⁽⁶⁾ bahçesine, genel olarak nezaret edenlerin ilki de, Hz. Ebu Bekir (r.a)dır⁽⁷⁾.

H.88/M.706 senesinde Velid bin Abdulmelik

Şam'da Emeviye Camiini inşa ettirmiş ve bu caminin giderlerini karşılamak üzere, "vakf-ı irsadi" olarak köy ve arazi vakfetmiştir⁽⁸⁾.

Velid bir Abdulmelik tarafından vakfedilen camii ve bu caminin giderlerini karşılamak üzere vakıflaştırılan köy ve araziye idare etmek üzere, H.88/M.706 senesinde ilk defa "Nâzır" olarak tayin edilen şahıs, Emevi tabiyetinden Vakid el-Kureyşî'dir⁽⁹⁾.

H.133/M.750 senesinde, Abbasi Hükümeti Komutanı Abdullah bin Ali, sözkonusu Camii, Emevilere rağmen 70 gün ahır yapmıştır. H.923/M.1517'de Yavuz Sultan Selim Cami'e büyük ilgi ve saygı göstererek "Ümeyye Camii" ile ilgili meşhur vakfiyesini tanzim ettirmiştir⁽¹⁰⁾.

İslâm âleminde ilk defa medrese bina eden Türk Emirlerinden Nisabur Hakimi Emir Nasr bin Sebuk Tekin'dir. Bu zat H.420/M.1029 tarihinde⁽¹¹⁾ Nisabur'da ilk defa Nâsırriye Medresesini inşa ettirmiş ve bu medresenin giderlerini karşılamak üzere çok miktarda emlakı vakfetmiştir⁽¹²⁾.

1. Kamus
2. Fıkıh kitaplarından Bedayi'
3. Fıkıh kitaplarından Bedayi'
4. İşbah ve Nezair-i Vakfiye
5. Hz. Ömer (r.a.)'ın kendi vakfına nâzırlık yaptığı "Bedayi" 'de kayıtlıdır. İlk neşredilen kitaplarda zikredildiği üzere "Asr-ı İslâm"da ilk defa arazi vakfeden kişi Hz. Ömer (r.a.)'dır. Hicretin 13/ M.634 üncü senesinde Halife olmuş, H.23/M.643 senesinde 63 yaşında şehit olmuştur.
6. "Fedek" bahçesi, Medine-i Münevvere'de, Ravza-i mudahhare civarında idi. Bu, Peygamber (s.a.) sadakasını, Hz. Ebu Bekr ve Ömer Efendilerimiz (r.a.) güzel bir şekilde muhafaza etmişler ve yıllık gelirini muhtaclara dağıtmışlardır. "Devlet-i Beni Ümeyye" devrinde Mervan bin Hakem evladı Peygamberimizin (s.a.) vakfını mülkiyetine geçirerek mirasına katmıştır. "Cami'ud-Düvel"
7. "İkd'ül-Cümân"da kaydedildiği üzere, Hz. Ebu Bekr-i Siddik (r.a.) H.11/M.632 senesinde halife olmuş, H.13/M.634 senesinde vefat etmiştir.
8. İkd'ül-Cümân'da bu caminin oturduğu alanın genişliği, binanın özellikleri ve yapılması için harcanan paranın miktarı hakkında geniş bilgi vardır. Cami, Müslüman Hükümdarlar tarafından sürekli tamir edilmiştir. H.1313/M.1895 senesi başlarında yanmış, fakat bilâhare yeniden restore edilmiştir.
9. İkd'ül-Cümân'da zikredildiği üzere, Vakid el-Kureyşî, bu Camii Şerifin bina emini ve inşaatın bitiminden sonra da nâzır olarak görev yapmıştır. Hişam bin Abdülmelik devrinde, H.121/M.738 tarihinde vefat etmiştir.
10. Yavuz Sultan Selim'in vakfiyesi, tam metin Türkçeye çevrilerek yayınlanmıştır. Yeniden neşrinde fayda görmediğimiz için, tercüme etmedik (N.Ö.). ATES İbrahim, Vakıflar Dergisi, C.XII, s. 41-90-1978.
11. Medrese-i Nizamiye, H.458/M.1065'de inşa edilmiştir.
12. Bu vakiâ, Taceddin Abdulvehhâb Sebki'nin "Tabakât'ül-fukaha"sında zikredilmiştir. "Cami'ud-Düvel"-de beyan olduğuna üzere, "Nasr bin Sebuktekin", biraderi Sultan Mahmut bin Sebuktekin tarafından H.389/M.998'de Nişâbur'a hakim olarak atandı. H.421/M.1030 tarihinden sonra vefat etti.

Çeşitli ülkelerde, müslümanlar tarafından hükümetler kurulduca, vakıf yoluyla tesis edilen hayır müesseseleri ve medreselerin sayısı çoğalmıştır. Bu vakıfların nâzırlığı, âlimlerden birisine verilmeye, nâzırların denetlenmesi de şer'i hâkimler tarafından yapılmaya başlanmıştır.

H.648/M.1250'de Mısır'da "el-Melik'ul Mukarrâbin et Türkmâni"nin yardımıyla kurulan Türk Hükümeti zamanında dört mezhepten birer "kadiy'ül-Kudat" ve bunların üzerine "Kadi Dar'ul-A'dl" ve sonra "Nâzır'ul-Ahkâm'ü-Şer'iyye" adıyla umumi bir nâzır tâyin edilmiş ve bütün vakıfların nezareti bu kimselerin uhdelerine verilmiştir. Bu "Nâzır-ul-Ahkâm"ın memuriyeti, sadece hükümet merkezi olan Mısır'a mahsus değildi. Şam, Kudüs, Haleb gibi eyâlet merkezlerine de birer "Nâzır'ul-Ahkâm" tayin edilmiştir. Şam'da en son "Nâzır-ul-Ahkâm" olan Muh-yiddin Abdulkâdir bin Yunus el-Hanefi H.923/M.1517'de Yavuz Sultan Selim'in iltifadına mazhar olmuştur(13).

Selçuklu Hükümetleri zamanında, Vakıfların teftiş ve denetlenmesini Kadi-asker olan kişiler yapmıştır(14).

H.730/M.1329 tarihinde Kırım Evkaf Nezâretine atanan Eş-Şerif Abdullah'il-Abri, "Nâzır'ul-Evkâf" ünvanı ile anılmıştır(15).

Osmanlı Devletinin kurulup genişlemesinden sonra, Osmanlı idaresine dahil olan İslâm Belde-leri Vakıflarının sayımı yapılmıştır. Daha sonra fethedilen şehirlerde Osmanlılar tarafından birçok vakıflar kurulmuştur. O dönemde bu vakıfların yönetimine oldukça fazla önem verilerek, nâzır ve müfettişler tâyin olunmuştur(16).

Sultan Orhan Gazi, Bursa'da inşa ettirdiği cami ve zaviye vakıflarının nezâretini H.760/M.1358'de Vezirlik görevinde bulunan Sinan Paşa'ya vermiştir. Böylece, Sinan Paşa Osmanlı Devletinde ilk defa Evkaf Nâzırı olmuştur(17).

H.793/M.1390'da tahta çıkan Sultan Yıldırım Bayezid Han'ın saltanat devrinde her vilâyete bir "Ahkâm-ı şer'iyye müfettişi" tâyin edilmiş, vakıflar ve nâzırların denetimi, bu müfettişler tarafından yapılmıştır(18).

H.816/M.1413'de tahta çıkan Fatih'in babası Çelebi Sultan Mehmet I'in, saltanatı döneminde, bütün "Şer'i hâkim"lerin nâzırlığına bakmak üzere, "Hâkim-ül-Hukkâm'il-Osmaniye" ünvanı ile Mevlâna Cemaletdin Muhammed tayin edilmiş ve vakıfların umumi nezâretine bu kişi bakmıştır(19).

H.855/M.1451'de tahta çıkan Fatih Sultan Mehmet İstanbul'da bina ve tesis ettiği vakıfların nezâretini, H.868/M.1463'de Vezir-i A'zam Mahmut Paşa(20)'ya, H.872/M.1467'de Vezir-i A'zam İshak Paşa(21)'ya vermiştir. Böylece "Sadri Ali nezâreti" bu tarihten itibaren başlamıştır.

Sadr-ı Ali nezâreti, Sadr-ı A'zamların nezâretine şart kılınmış olan vakıfların genel idaresi demektir.

Sadr-ı Ali mensupları tarafından tanzim edilen vakıfların nâzırlığının, Sadr-ı A'zam olanlara şart ve tahsis edilmesinden dolayı, bu nezâretin iş hacmi genişlemiştir. Bu nedenle, "Reis'ül-Küttâb" olan kişiler tarafından Nezâret idare edilmeye başlanmıştır(22).

II. Sultan Murat ve II. Mehmet Han'ın saltanat zamanlarında, her vilâyete için birer "Müfettiş"

13. Dort mezhebden bir kadi tayin edildiği, ayrıca "Kadi Dar'ul-A'dl" ve "Nazir'ul-Ahkâm" nasbedildiği "İkd'ül-Cumân"da ve Kudat ve Nuzzârin Teracümü Ahvâli", "et-Dürer'ül-Kâmine" gibi terâcim kitaplarında geniş bilgi vardır. Ayrıca Abdulkâdir bin Yunus'da sureti bulunan, yukarıda bahsedilen Emeviyye Camiine ait Vakfiye dibacesinin hatimesinde de bu bilgiler kayıtlıdır.
14. Sultan İzzetdin Keykâvus'un H.616/M.1219, Ömeradan Celâletdin Karatay'ın H.651/M.1253 tarihli vakfiyeleri gibi Selçuklu devrinde yazılmış olan vesikalarda Kadi-asker olan kişilerin teftiş ve tasdiki görülmektedir.
15. H.727/M.1326'da Kırım Hükümdarı olan ve 30 yıl hükümet ederek Kırım'da bir adalet devri açan Özbek Han bin Tuğrul bin Teviktâb'ın zamanında Kırım Evkaf Nâzırı "A'brî" İskabiyle meşhur olan es-Seyyid Şerif U'beydullah bin Muhammed'il Aleviy'il-Bulugâni oldu. (Tabkât-il-Üsteva ve ed-Dürer'il Kâmine)de zikredildiği üzere H.742/M.1314'de vefat etti. Maneviyatı yüksek, meşhur şahsiyetlerden idi.
16. "Kuyudu Vakfiye" idaresinde bulunan Vakfiyelerin tetkikinden anlaşıldığı üzere, Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan itibaren Bursa gibi büyük şehirlerin kadıları, kendilerine bağlı bulunmayan diğer illerin Vakıflarını teftişe memur olarak "el-Mufettiş bil-evkâf'ir-Rumiye" ünvanıyla, Vakfiyeleri tetkik ve imza etmişlerdir.
17. Sultan Orhan Gazi, H.760/M.1358 tarihli vakfiyesinde "Sinan Paşa'nın ismi, "el-Vezir'ul-Kebir, el-Emir'ul-Hatir Sinan'il-Mille" ve "et-Din Yusuf bin es-Sadr'il-Kebir Muslihiddin Musa bin el-Hac Mecduddin İsa el-Galib alâ ismihus-Şerif Sinan Paşa" olarak geçmektedir.
18. I. Sultan Bayezid devrinde tasdik edilen vakfiyelerde, bu müfettişlerin imzası görülmektedir.
19. Kemal Danışmendî vakfiyesini H.821/M.1418'de tasdik ve tescil eden Cemaletdin Muhammed bin eş-Şeyh Ramazan Efendi "Hakim'ul-Hukkâm'il-Osmaniye" ünvanını tasdik yerine yazmıştır.
20. Fatih'in vakfiyesinde ve Sadr-ı Ali defterlerinde beyan olduğu üzere, İstanbul payitaht yapıldıktan sonra, ilk defa "Evkâf-ı Humayun Nâzırı" olan Mahmut Paşa, neslen hırvattır. Müslüman olduktan sonra "Daire-i Humayun"da eğitilerek H.857/M.1453'de Vezir-i Azamlığa getirildi ve H.872/M.1467'de azledildi. H.873/M.1468'de ise Kapitan-ı Deryalığa atandı. H.878/M.1473'de öldürüldü. İleri gelen vezirlerdendi. Kolelerden ilk vezir-i âzam olan kişi Mahmut Paşa'dır.
21. İshak Paşa Amasya'lı Devâtdâr (Eczacı) Paşazade İbrahim Bey'in oğludur. İstanbul'un fethinde vezir, H.870/M.1465'de II. inci vezir, H.872/M.1467'de vezir-i âzam oldu. H.876/M.1471'de azledildi. İnoğol'de emekli olarak oturmakta iken H.893/M.1487'de vefat etmiştir. H.891/M.1486 tarihli vakfiyesi tarihi vesikalardan sayılmaktadır.
22. Daha sonra Reis'ül-Küttâb olan efendilere nezâretî meşrut olan vakıflar da "Sadri-ı Ali Nezâreti"ne kâtilarak idare edilmişlerdir.

tiş-i Evkâf-ı Rumiye" tâyin edilmekle beraber, genel olarak bütün vakıfların nâzırlığının kadi-asker olan âlimler tarafından idare edildiği, vakfiyelerde görülen tasdiklerden anlaşılmaktadır.

II. Sultan Bayezid, İstanbul ve diğer vilâyetlerde tesis ettiği vakıflarının nezâretini, H.912/M.1506 tarihinde Şeyh'ül-İslâm Alaeddin Ali Efendi'ye vermiştir. Böylece, "Şeyh'ül-İslâm" nezâreti de bu tarihte başlamıştır(23).

Şeyh'ül-İslâm nezâreti, İstanbul'da müftülerin başı bulunan Şeyh'ül-İslâm'ın denetimine tahsis edilen vakıfların genel nezâreti demektir.

Bütün ulema ve şeyhler ile bunlara mensup kişilerin tesis ettiği vakıfların nâzırlığının Şeyh'ül-İslâm olan zata şart ve tahsis edilmesi sonucu çok genişlemiştir. Bu nedenle Şeyh'ül-İslâm nezâreti, "tezkereci" denilen görevliler tarafından idare edilmiştir.

Kanuni Sultan Süleyman'ın eşi Haseki Sultan'ın İstanbul'da yaptırdığı Cami, Medrese, İmâret gibi vakıf hayratının nezâretini Kapı Ağası Hadim Mehmet Ağa'ya şart etmekle, H.952/M.1545 tarihlerinden sonra Kapı Ağası Nezâreti ortaya çıkmıştır(24).

Kapı Ağası Nezâreti, İstanbul'da Saray-ı Hümayun Kapı Ağalarına —bunlar Bab'üs-Saade Ağaları ismiyle meşhurdurlar— nezâreti meşrut olan vakıfların genel idaresi demektir.

Haram-ı Hümayun'da, tahtta oturan sultanlar ve sultan kadınlar ile Kapı Ağaları ve mensupları, vakıflarının nezâretini Kapı Ağalarına şart etmişlerdir. Böylece Kapı Ağası Nezâretinin iş hacmi çok genişlemiştir. Bu nedenle Nezâreti, "Kapı Halifesi" olan kişiler idare etmişlerdir.

Dar'üs-Saade Ağası olan Habeşi Mehmet Ağa, Bab'üs-Saade Ağalarının üzerinde bir nüfuz ve iktidara sahip olduğundan neşrine muvaffak olduğu "irade-i seniyye" ile ilk defa, H.995/M.1586 senesi Muharreminde "Evkâf-ı Haremeyn Nâzırı" olmuştur. Böylece "Haremeyn Nezâreti" bu tarihte başlamıştır(25).

"Evkâf-ı Haremeyn Nezâreti"; gelirlerinden bir kısmını yahut da esas amacın ortadan kalkması nedeniyle hasılatını Haremeyn (Mekke-Medine) fakirlerine şart edilen vakıfların genel yönetimini sağlayan bir kuruluştur.

Bu Nezâret, kuruluş tarihinden sonra, Osmanlı Padişahları, Sultan kadınlar ve paşa vakıfları ile Dar'üs-Saade Ağaları ve mensupları vakıflarının nezâretleriyle birleşerek çok önem kazanmış, iş hacmi genişlemiştir. Bu birleşmenin sağlanmasından sonra, "Evkâf-ı Hümayun Nezâreti" dört memuriyetle yönetilmeye başlanmıştır.

1. Evkâf-ı Haremeyn Müfettişliği: Diğer vakıf müfettişlerinden ayrı olarak H.995/M.1586

Muharreminde kurulmuş, hukuki bir memuriyettir. Haremeyn vakıfları ile birlikte diğer bütün vakıfların hukuki mes'elelerini ve işleyiş tarzlarını teftiş etmekte idi. Seçkin Müderrislerden olan Amasyalı Mehmet Efendi, ilk defa Haremeyn Vakıfları müfettişi olmuştur(26).

2. Evkâf-ı Haremeyn Muhasebeciliği: Dar'üs-Saade ağalarının gözetimi altında bulunan tüm vakıfların vakfiye ve tesis gayelerini tescil eden, vakıfları vakfiye şartlarına göre yöneten ve muhasebelerini tutan önemli bir memuriyet idi.

3. Evkâf-ı Haremeyn Mukataacılığı: Haremeyn Vakıflarından mukataaya bağlanan bütün vakıf arazi ve binaların kayıtlarının tutulması, vergi ve diğer gelirlerinin toplanması, ferâğ ve intikallerinin sağlanması ile görevli bulunuyordu.

4. Dar'üs-saade yazıcılığı: Dar'üs-saade ağalarının yazışmaları bu büro tarafından yürütülüyordu. Burada çalışan görevliler, Dar'üs-saade ağalarının bütün sırlarını bildikleri için geniş bir nüfuzla sahip idiler.

Bu dört memuriyet tarafından tutulmuş bulunan defterler, yazı türü olarak siyakatlerin en güzeli; kapsam olarak, tarihi vesikaların en mükemmel sayılabilir.

Daha sonra, İstanbul, Galata, Üsküdar, Eyüp kadılarının, bunlara ilâveten Kaptan Paşa ile Yeniçeri Ağalarının, Sekbanbaşı, Bostancıbaşıların

23. Bu nezâret, II. Bayezid'in İstanbul'da vakıfları için tanzim ettirdiği vakfiyesinde beyan olunmaktadır. Vakfiyede, İstanbul'daki Medresesine öğretim üyesi olan kişilere nezâreti şart etmekle, "ders vekâleti" ortaya çıkmıştır.

Alaeddin Ali Efendi, Amasyalı Cemalzade Kemâletdin Ahmet Celebi'nin oğludur. Amasya Müftülüğünden mastâfi iken H.908/M.1502'de Şeyh'ül-İslâm oldu. Zilhicce H.931/M.1524'de vefat etti. Âlimlerin en değerlilerinden idi.

24. Haseki Sultan'ın vakfiyesi bu şartı ihtiva etmektedir. Bab'üs-saade ağaları H.990/M.1582 tarihine kadar gayet nüfuzlu olduklarından, Osmanlı Sultan ve hanımlarının vakıflarına nâzır olmuşlardır. Hadim Mehmet Ağa, kapı ağalarının en nüfuzlularından idi.

25. Tunayalısında "İsmail Geçidi" adlı mevkiin temlik hakkında, II. Murat Han Hazretlerinin Dar'üs-saade Ağası Habeşi Mehmet Ağa'ya ihsan buyurduğu Evâsıtımuharrem H.998/M.1598 tarihli ferman-ı âli suretinde "Evkâf-ı Haremeyn Nezâreti'nin, kuruluşu ve tevcihi şöyle anlatılmaktadır: "...Dur'üs-saade Ağası Mehmet Ağa (yüceliği daim olsun)'nın Devlet gelirlerini toplamada gösterdiği doğruluk ve dürüstlüğü, yaratılışında beliren dindarlığı ve dirayeti sayesinde, Yuce Haram-ı Hümayunumda ovgu ile anılacak hizmetleri geçmiştir. Bu alanda hizmeti, dünya devletinin sermayesi ve ahiret izzetinin süsü bildiğinden gece ve gündüz etegini sıvayarak eiden geleni esirgemeyip, guzle işler yapmak üzere Mehmet Ağa, Haremeyn-i Şerifeyn (Allah onları şereflendirsin ve yüceltsin)e bağlı diğer vakıflara da fahrî nâzır tâyin edilmiştir.

26. Mehmet Efendi, Amasyalı Memik Celebi demekle meşhur olan ülemeden Muhyiddin Mehmet Efendi'nin oğludur. Bu bakımdan kendisine "Memikzade" denirdi. H.1009/M.1600 Zilkaadesinde vefat etmiştir. Oğlu Şeyh'ül-İslâm Mustafa Efendi'dir.

nezâretleri kurularak, İstanbul'da Evkâf Nezâretinin sayısı, onikiye ulaşmıştır(27).

Bu oniki Nezâretin en büyüğü, "Evkâf-ı Haremeyn Nezâreti" idi. Fakat Ağalardan bazılarının hırs ve ihmâli, yazıcıların tamahkârlığı yüzünden, vakıf muamelelerinde yolsuzluklar yapılmakta idi.

Dar'üs-Saade Ağaları arasında I inci Hacı Beşir Ağa gibi, âlim, dürüst, görüşlerine itimat edilen olgun kişiler bulunmakla beraber, akılsızlar, cahiller, dürüst olmayan kimseler de mevcuttu.

Vakıf işlerinde yolsuzluk yapan Dar'üs-Saade Ağalarından II nci Beşir Ağa, Şaban H.1165/M.1751'de a'zlı ve katlı, yerine geçen III üncü Beşir Ağa Zilkaade H.1167/M.1753'de a'zlı ve Mısır'a sürgün, bunun yerine geçen Ebu Kavf Ahmet Ağa Safer H.1171/M.1757'de a'zlı ve sürgün edilmiş, Rebi'ul-evvelde çağrılarak katledilmiştir(28).

Cemezielula H.1167/M.1753'de Dar'üs-Saade Ağası olan Cevher Ağa ile Zilhicce H.1187/M.1773'de Ağalığa tayin edilen V inci Beşir Ağa, çok hırslı ve saf olduklarından, yazıcıları İzmir'li es-Seyyid Ahmet Efendi, Ağaların bu durumunu fırsat bilerek, yolsuzluğa tevessül etmiştir. Bu nedenle Cevher Ağa Zilhicce H.1187/M.1773'de Mısır'a; Ahmet Efendi Şavvel H.1118/M.1774'de İzmir'e sürüldüler. Beşir Ağa da Recep H.1193/M.1779'da Medine-i Münevvere'ye gönderildi(29).

Halbuki, Dar'üs-Saade Ağalarının, "a'vâid-i melhuza-tahmini gelir" denilen ve Vezirler tarafından sürekli hediye edilen ödeneklerinden başka, Hazine-i Haremeyn'den ve mukataalarından yıllık 183.000, ve diğer vakıf gelirlerinden 319.000 kuruş olmak üzere, toplam 502,000 kuruş(30) gelirleri, haksız yollardan kazanç sağlamaya gerek kalmayacak kadar fazla idi(31).

Dar'üs-Saade Ağaları ve muktupcularının bu olumsuz tutumları nedeniyle, I. Abdulhamid, "Hamidiye" ismiyle meşhur olan vakıfların nezâretini, baştan Dar'üs-Saade Ağalarına ve mütevellî-i kaimmakamlığını da yazıcılara şart ettiği halde, bu şartı, sonradan değiştirmiştir(32).

I. Abdulhamid, Hamidiye Vakıflarının yönetimi için imareti civarında yaptırdığı, idare binasında H.1188/M.1774 Zilkaadesinden itibaren, sorumlu üç memurdan oluşan bağımsız bir yönetim kurarak, bu göreve güven duyduğu kimseleri getirmiştir. Üç memuriyetten birincisi, Mütevellî kaimmakamlığıdır. Bu kişi, Hamidiye vakıflarının yönetiminde bağımsız hareket etme yetkisine sahipti. Bu memuriyetin bağımsızlığına dair "İrade-i seniyye" dahi çıkartılmıştır(33).

İkincisi, evkâf kâtipliğidir. Vakfın tüm gelir ve giderlerinin hesabını tutmak, cabilerin muhasebelerini gözetmek ve varidatı tahsil, masrafları idare etmekle görevli idi.

Üçüncüsü, Ruznâme kâtipliğidir. Vakfın günlük masraflarını yapmak, vekilharcın muamelelerini kontrol etmekle vazifeli bulunuyordu.

Bu bağımsız yönetimin kurulmasından sonra, ilk defa Hamidiye Vakıfları mütevellî kaimmakamlığına Mir-âhur Şehriyari el-Hac Mustafa Ağa(34),

27. Bunların, Vakıf Kayıtlar Müdürlüğünde —yeni adıyla Arşiv ve Yayın Daire Başkanlığı— defterleri vardır.

28. Sami, Vâsıf Tarihleri: Hamilet-ul-Kebir.

29. Sultan III. Mustafa, Dar'üs-saade agası yazıcılığının durumunu çok iyi antadığından, vakfiyesinde, tesis ettiği vakıflarının nezâretini Dar'üs-saade ağalarına, mütevellî kaimmakamlığını da, vakıf işlerini bilen ve dürüstlüğü ile tanınan kimselere şart etmiştir. Bu suretle yazıcıların vakfın mütevellî kaimmakamlığına müdahale etmelerini istemistir.

Sultan III. Mustafa'nın Laleli defterindeki mütevellî ve kaimmakamla ilgili fıkra şöyledir: "Rey sahibi, emanete karşı doğru, vakıf işlerinde tecrubeli ve ehliyet sahibi, tedbirli, din ve diyanetine bağlı, doğruluğu ile tanınan, akıllı sahibi, olgun bir kimsede mütevellî kaimmakam olarak tayin olunur..."

Bu şarta ilişkin fıkraya dayanılarak Sultan III. Mustafa'nın saltanatı zamanında Zilhicce H.1173/M.1759'da ilk defa Mir-âhur'ou sâni (Sarayın II inci ahir müdürü) Ali Ağa, Cemâziyelâhıre H.1174/M.1760'da Enderun-ı Humayundan çıkartılmış olan İbrahim Ağa, Safer H.1175/M.1761'de, Aya-sofya tevliyyetine naklinden vazgeçilen Sultan Ket-hudâsi es-Seyyid Mehmet Tahir Ağa, H.1181/M.1767 başlarında Darbhane-i Amire Nâzırı İzzet Mehmet Bey mütevellî-i kaimmakam olmuştur" (Laleli Hazine Defteri)

8 Zilkaade H.1187/M.1733'de Sultan III. Mustafa'nın ölümünden sonra, yazıcı es-Seyyid Ahmet Efendi, bu kaimmakamlığa da göz dikerek, yazıcılara meşrut olduğuna Cevher Ağa'yı iknâ ve i'tâl ederek, yeni tahta geçen I. Sultan Abdulhamid'e durumun intikâlini sağlamıştır. Böylece kendisinin mütevellî kaimmakamlığına tayin edilmesi hakkında, irade-i seniyyeyi maysayan tezkereyi Cevher Ağa'ya yazdırmıştır.

Cevher Ağa'nın yazdığı tezkere aynen şöyledir: "Kudret'ül-emaciz velâyanı halen Haremeyn-i Serriyeyn muhasebecisi... Efendi dâmi meccde inha olunur ki tahtı nezâretimizde olan evkâftan Hudaven-diğâr-ı sabık merhum ve mağfurullah Sultan Mustafa Han-ı Gazî Tabî Serah Hazretlerinin İstanbul Laleli çeşme yakınında müceddeden bina buyurdıkları Camii şerif ve mulhakatı olan cevâmî ve hayratı sarıleri, evkâf-ı tevliyyat kaimmakamlığı vakıfı muşarunileyh hazretlerinin asrı saltanatlarında, halen Darbhane-i Amire Nâzırı Mehmet İzzet Bey Efendi uhdesinde olup, bu defa şart-ı vakıf üzere kaimmakamlığı umurunu idare ve rü'yeti cün halen hizmet-i ketâbetimizde olan dârende-i mektup es-Seyyid Ahmet Efendi nâsp ve tayin olunmak üzere mubârek emir humayun itaati makrûn şeref sudur etmişin şerefrâr sudur olan emir humayun itaati makrûn mücebince efendi-i mümâdeyh kaimmakam mütevellî nâsp ve tayin olunmağın mektup tahiri ve irsal olunmuştur. Müzahirinde belirtir ki muşarunileyh Hazretlerinin evkâf-ı serite ve mulhakatının cârî ve kullî umur ve hususunu kema fîs-sabık idare ve rü'yet vakıf şerifi himaye ve şiyakı etmek için yedinde ibka olunmak şartıyla işbu mektubumuzu kâleme kayd edilyüp, mücedde mektupla anıl olasız.

34 Zilkaade H.1187/M.1773

İ'daf'ül-hudâ el-Hac Mehmet Cevher Ağa
Dar'üs-saade
Laleli Hazine Defteri

30. Kuruş, o zamanın rayici üzere 100 akçe olup, 3 kuruşa karşılık 1 dirhem, oğuz idi. Zamanımızda 40 parası, o zamanın 40 akçesi, yani 1 dirhemini 1 şuku olup, mezkur paranın şimdiki değeri, 2.100.000

vakfın kâtipliğine, Maliye Ruznamçecisi Hocegândan es-Seyyid Şerif Mehmet Efendi⁽³⁵⁾, Ruznamçe kâtipliğine, Muhasebe-i Haremeyn kesedârı Hocegândan es-Seyyid Reşit Ahmet Efendi atanmıştır⁽³⁶⁾.

Daha sonra anlatılacağı üzere, I. Sultan Abdulhamid'in kendi vakfı hakkında tesis ettiği teşkilât, "Evkâf-ı Hümayun Nezâreti"nin kuruluşuna başlangıç teşkil etmiştir. Bu nedenle, Nezâretin ilk kurucusu, Sultan Abdulhamid sayılmıştır.

Mütevelli kaimmakamların tâyinleriyle yürütülen Hamidiye Vakıflarında işlerin Dar'üs-Saade Ağalarının teklifi ile yürütülmesi ve muamelelerin Haremeyn Muhasebecileri tarafından kayıt edilmesi nedenleriyle, daha sonra Evkâf-ı Hamidiye Kaimmakamlığı, Haremeyn Nezâretinin özel bir şubesi haline gelmiştir.

Zamanla vakıf yönetiminde edinilen tecrübe sonucu, Sultan Abdulhamid'in hükümdarlık döneminde, Haramı Hümayun Kadıları vakıfları ile Bostancı Abdullah Ağa, Hoce-i Şehriyari Hafız Mustafa Efendi gibi bazı kimselerin vakıflarının yönetimi de Hamidiye Vakıfları Kaimmakamlığına bağlanmıştır. Bu gelişmeler üzerine, Hamidiye Vakıfları Nezâreti, "Evkâf-ı Hamidiye ve Mülhakatı" idaresi hüviyetini kazanmıştır.

Hamidiye Vakıfları Mütevelli Kaimmakamı el-Hac Mustafa Ağa, 22 Rebi'ul-âhir H.1191/M.1777'de vezâretle Aydın Valisi olmuş, yerine kaimmakamlığa Darbhane-i âmire Nazırı Hafız Mustafa Efendi⁽³⁷⁾, bunun 3 Recep H.1194/M.1780'de vefatı ile yerine Darbhane Nâzırı Çelebi Mehmet Efendi tâyin edilmiştir⁽³⁸⁾.

Çelebi Mehmet Efendi, Esmâ Sultanın vefatı üzerine Zilkaade H.1202/M.1787'de a'zlı ve tevkif edilmiştir. Kâtib-i masraf Şehriyari Mehmet Efendi, Hamidiye ve buraya bağlı diğer vakıfların kaimmakam mütevellisi olmuştur⁽³⁹⁾.

11 Receb H.1203/M.1788'de I. Sultan Abdulhamid'in vefatından sonra, Dar'üs-Saade Ağası İdris Ağa, Padişahın vakfiyede yaptığı değişikliğe dayanarak, Kaimmakam Mehmet Efendi'yi a'zlı ederek, kendi yazıcısı ve Laleli Vakıflarının Kaimmakam Mütevellisi olan Arnavut Mehmet Efendi'yi⁽⁴⁰⁾ tâyin etmiştir⁽⁴¹⁾.

Bu tarihten sonra Laleli ve Mülhakatı vakıfları ile Hamidiye vakıfları ve bunlara bağlı diğer vakıflar birleştirildi. Arnavut Mehmet Ağa'dan sonra, bu vakıfların kaimmakam mütevelliliği, Ağa yazıcılarının uhdelerine tevcih edildi⁽⁴²⁾.

yola çıkarılmasında 10.000, mevlid-i şerif alayında 5.000, Haremeyn vakıfları mukataaasından kalemiye namiyeye 28.000 kuruş olmak üzere toplam 183.000 kuruştur. Bunun 87.000 kuruşu Mart, 105.000 kuruşu da Muharrem'in başlarında ödenmekte idi. Bunlardan başka, Mısır Vakıfları vekillığı mukataacılığından 75.000, Evkâf-ı Şamiye kaimmakamlığı mukataacılığından 10.500, yeni il voyvodalığından 40.000, Galata voyvodalığından 9.500 ve Kal'ateyn voyvodalığından 1.000 kuruş ev vergisi olarak, Mısır Valisi tarafından 85.500, Darbhane-i Amireden 50.500 kuruş olmak üzere toplam 319.000 kuruş ödenmekte idi.

32. Söz konusu şart, I. Abdulhamid'in vakfiyesinde mevcut iken, vakfın kaimmakamlığını, 19 Zilkaade H.1188/M.1774'de Mir-âhur Şehriyari Mustafa Ağa vermiştir. Bu durum, vakfiyede yapılan şart değişikliğini göstermektedir.

33. "İrade-i seniyye-i hamidiye" Hazine defterinde şöyle yazılmıştır: "Vakfı mezkurden meydana gelen mütevelli tayinleri arzi olup, başkalarına itibar olunmamak ve kaimmakam mütevelli arzile tayin olunmadıkça kaleminden tezkiresi verilmemek üzere sadır olan hattı hümayun mektup defterine kayıt olunmuştur."

34. el-Hac Mustafa Ağa, ağa babası demekle meşhur vezirlerden "Mustafa Paşa"dır. Önce Aydın'a vezir olmuş, sonra Hanyal'a, oradan da Hüdavendigâr Valisi olmuştur. H.1192/M.1778 senesi sonunda vefat etmiştir. Dürüst bir insandı. Mezarı Bursa'dadır.

35. es-Seyyid Şerif Mehmet Efendi, Amasya Nakib'ul-Eşref Kaimmakamı olan Mevalî (Meveliyet mertebesine yükselmiş âlim)den Zana'lızade es-Seyyid Şerif Mehmet Efendi'nin mahdumu Zaim es-Seyyid Ali Ağa'nın oğludur. Maliyede yetişerek Bâb-ı alî kâlem efendiliğine yükseldi. Hamidiye kâtipliğinden sonra terfiyen önemli bir ünvanla Recep H.1217/M.1802'de Vezirlikle Cidde ve Habeş valisi oldu. Cemâzielâhire H.1218/M.1803'de vefat etti. Sadık ve dürüst bir insandı. Şair Nihat Bey'in büyük babasıdır.

36. es-Seyyid Reşit Ahmet Efendi, Bâb-ı âliden ayrılarak, hocegan rütbesine yükseldi. Zilkaade H.1214/M.1799'da vefat etti.

37. Hafız Mustafa Efendi, İstanbul'da Toktu Dede civarında sakin, dergah-ı âli kapıcı başlıklarından Tevhiz-zade Ahmet Ağa bin Mustafa Ağa'nın oğludur. Darbhane kâtibi ve paraların ayarlarını tesbitle görevli iken Maliyede ilerleyerek hocegândan olmuştur. H.1188/M.1774'de Darbhane Nâzirliğine ve Hamidiye imareti ile Beylerbeyi Camii bina emniğine, H.1191/M.1777'de Hamidiye Vakıfları Mütevelli Kaimmakamlığına tayin edilmiştir. Zelzeleden müteessir olarak vefat etmiştir. Verimli hizmetleriyle, Padişahın gözdelelerinden olmuştur.

38. Çelebi Mehmet Efendi, Ahsahalı Yahyi Efendi'nin oğlu ve Lala Mustafa Efendi'nin biraderidir. Büyük Esmâ Sultan Kethüdalığından ayrılarak Rikâb-ı Hümayun Kethüdası, Darbhane Nâzırı ve kaimmakam mütevelli olmuştur. Nüfuzlu kimselerin iftiraları ile itibardan düşmüş, ancak kısa bir zaman sonra, söylenenlerin doğru olmadığı anlaşılınca yeniden Rikâb-ı Hümayun Kethüdalığına tayin edilmiş ve H.1214/M.1799'da vefat etmiştir.

39. Mehmet Efendi Divrigili Feyzullah Efendi'nin oğludur. Enderun-u Hümayunda terbiye görek Hocegân oldu. Haremeyn ve Anadolu Muhasebeciliği, Darbhane Emaneti, Ağa yazıcılığı gibi ünvanlarla görev yaptıktan sonra, Cemâzielâhira H.1210/M.1795'de vefat etti. Dürüst kimselerdendi. "Defter-i Vakfiye"

40. Arnavut Mehmet Efendi, İşkodra ehalisindedir. Ağa yazıcılığı kaleminde yetiştiğinden sonra, uzun zaman haseki olmuştur. Sonra Ağa yazıcısı ve İdris Ağa'nın tevcihine mazhar oldu ise de, Ağanın otumünden sonra mevkiini yitirmiştir. Daha sonra tekrar "iade-i ikbal" edip Haremeyn Muhasebecisi ve arpa emini olmuştur. H.1211/M.1796 yılında vefat etti. Hayır sahiplerindendi.

kuruştur. Bu miktardan bir yüzsekizden değeri 13.944.50 Osmanlı lirasıdır ki her aylığa 1170 çank Osmanlı lirası düşer. (Bu hesaplamalar kitabın basıldığı H.1335/M.1919 yılında yapılmıştır. N.Ö.)

31. 17 Haremeyn Ahkâm "1250-1254" Defterinde kayıtlı olduğu üzere, Dar'üs-saade Ağalarına, Hazine-i Haremeynden yıllık, martiye namiyeye 50.000, Muharremiye namiyeye 60.000, Surre-i Hümayun alayının

Arnavut Mehmet Efendi, İdris Ağa'nın güvenine mazhar olarak, Zeyrek Şeb Sefa Kadın Camii'nin bina emaneti ile Anadolu Muhasebeci vekâletine tayinini sağladı ise de, yolsuzluğu anlaşıldığından H.1204/M.1789 senesi ortasında a'z'l ve tevkif, efendisi İdris Ağa da aynı nedenlerle a'z'l ve sürgün edildi(43).

Bu gelişmeler üzerine, Hazinedar Şehriyari Bilal Ağa, Dar'üs-Saade Ağa'sı ve Haremeyn Nâzırı; Enderun-u Hümayunda kahveci başı olan Mahmut Efendi de Ağa yazıcısı, Laleli ve Hamidiye Vakıfları Kaımmakam mütevellisi oldu(44).

Yine H.1205/M.1790 sonlarında Divriği'li Mehmet Efendi, H.1208/M.1793 başlarında Gürcü Mehmet Efendi, Rebi'ul-evvel H.1209/M.1794 Ammizade İsmail Kâmil Efendi(45), Şevval H.1210/M.1795 de Divriği'li Ahmet Efendi, Safer H.1212/M.1797'de Mustafa Efendi, Ağa yazıcısı, ayrıca Laleli ve Hamidiye Vakıfları kaımmakam mütevellisi oldular.

Rebi'ul-evvel H.1213/M.1798'de Halid Ağa'nın vefatından sonra Küçük Bilal Ağanın Dar'üs-Saade Ağası olması üzerine, el-Hac İbrahim Efendi(46), H.1214/M.1799'da es-Seyyid Abdulvehhab Efendi(47), H.1215/M.1800'de Mehmet Efendi, Safer H.1216/M.1801'de el-Hac Mustafa Efendi, Dar'üs-Saade Ağası ve kaımmakam mütevellisi olarak atandılar.

Valide Sultan Kethüdası meşhur Giritli Yusuf Ağa, Şevval H.1216/M.1801'de Laleli ve Hamidiye vakıflarına kaımmakam mütevellisi olmuş, Hacı Mustafa Efendinin uhdesinde yalnız yazıcılık kalmıştır.

Cemazielâhir H.1221/M.1806'da Valide Sultan'ın vefatı üzerine Yusuf Ağa'nın ikbali son bulurak Bursa'ya gönderilmiştir. Aynı gün Kethüdası Ahmet Efendi vekil tayin edilmiş ise de Rebi'ul-evvel H.1222/M.1807'de Yusuf Ağa'nın idam edilmesi üzerine, Laleli Vakıflarına Mir-âhur-u ewel Şemsettin Bey, Hamidiye Vakıflarına da Dar'üs-Saade Ağası kâtibi Hafız Mustafa Efendi, kaımmakam mütevellisi olmuşlardır.

Rebiul'âhir H.1224/M.1809'da II. Sultan Mahmut, tesis ettiği vakıflarını babası I. Abdulhamid Han'ın vakıflarına katarak(48) iki vakfı birleştirmiştir. Birleştirilmiş olan vakıfların kaımmakam mütevelliliğine, Cezbedarzade Mehmet Tahir Efendi'yi atamıştır.

Zilhicce H.1225/M.1810'da Mehmet Tahir Efendi'nin vefatından sonra, ağa kâtipliğinden azlolanmış bulunan Hafız Mustafa Efendi, kaydı hayatla Hamidiye ve Mahmudiye vakıflarına kaımmakam mütevellisi tayin olunmuştur. Hafız Mustafa Efendi'nin Safer H.1229/M.1813'de vefat etmesi üzerine yerine Darbhane-i Amire Nâzırı es-Seyyid İbrahim Sâram Efendi atanmıştır(49).

Bu tarihe kadar Hamidiye ve Mahmudiye vakıflarına katılan evkafın sayısı elliye ulaşmış, bu nedenle sözkonusu vakıfların Kaımmakam Mütevelliliği Nezâretin büyük bir şubesi haline gelmiştir. Bu gelişmeler üzerine vakfın yönetimi ekseriyetle Darbhane-i Amire Nezâreti'nin idaresine verilmiştir.

Muharrem H.1231/M.1815'de es-Seyyid Abdurrahman Fevzi Bey(50), Zilkaade H.1234/

41. İdris Ağa tarafından Mehmet Efendi'nin kaımmakam mütevellisi tayin olunduğuna dair "Hamidiye Hazine Defteri"nde rastlanan vesikânin suretidir. "Kaımmakamlık, bundan sonra Darbhane-i Amire Nâzırı, Mehmet Efendinin uhdesinde olup, vakıf hükümleri ve yevmiye hesabı üzere muhasebesi görülecektir. Vakfın şartlarına göre kaımmakamlık işlerini yürütmek için Dar'üs-Saade Ağası Kâtibi Mehmet Efendi kaımmakam tayin olmuştur. Anılan vakıf Nâzırı tarafından varıt olan tasdikli mektup emri usulüleri 21 Recep H.1203/M.1788 tarihinde is bu hazine defterinin imaret tertibi kısmının zeylinde kayıtlı olduğuna serh verildi.
42. "Laleli ve Hazine Defterleri"
43. "Sanî zade", "Cevdet Paşa" tarihleri, "Sicill-i Osmani"
44. Mahmut Efendi, Esbak Topخانه Nâzırı Yenice'li Hafız Ahmet Efendi'nin biraderzadesi ve esbak Van Valisi Yenice'li Ahmet Paşa'nın biraderidir. Amasya dâhilinde Yenice koyundendir. Enderun-u Hümayunda terbiye görüp Ağa yazıcılığında hocğandan oldu. Memuriyette değişik unvanlarda yükseldi. H.1223/M.1808'de vefat etti. Erzurum Defterdarı iken Yenice Koyu Camii vakıflarının vakfiyesini tanzim etmiştir.
45. İsmail Kâmil Efendi, Merzifonlu Mehmet Kazım Efendi'nin oğludur. Zilhicce H.1212/M.1797'de azledilmiş olduğu bir zamanda vefat etti. Çocuklarına "Kâmilzadeler" denir.
46. el-Hac İbrahim Efendi, Enderun-u Hümayunda terbiye gördü. Ağa yazıcılığında rutbe-i hocğandı ile ayrılmış devir menâsibi ederek Ramazan H.1237/M.1821'de vefat etti.
47. es-Seyyid Abdulvehhab Efendi, Amasya'lı Hacı Vennabzade es-Seyyid Abdullah Ağa'nın oğludur. Yazıcı kaleminde yetişerek, baş halife olmuş, sonra yazıcı daha sonra da hocğandan olmuştur. H.1227/M.1812'de vefat etmiştir.
48. Vakfiyesinde şöyle mezkurdur: "İş bu vakfi şerhine vârid imâ ceddim merhum ve ma'furunlık Sultan Abdurrahman Han Hazretlerinin mahmiyesi İstanbul'da Bahçekapısı dâhilinde vakfi imareti-âmiri ve tayîri şerh-i cencileri vakfi şerhine dâhil edilmiştir. Muşarun ilayhin vakfi şerhlerine herkim mütevellisi kaımmakam bulunur ise, is bu vakfi şerhine dâhil kaımmakam mütevellisi Vakfi mezburemin dâhil umum ve hususuna bundan sonra vazife-i merkume-ye mutasarrif ola. Dar'üs-saadet-i şakse şerife Agaları vakfi mezbura nazır olup hepsi nezaretlerini doğru yapalar."
49. es-Seyyid İbrahim Sâram Efendi, Zîmnet Hanfesi el-Hac Mustafa Efendi'nin oğludur. Malikhane halifeliğinden ayrılarak rutbe-i hocğandı ile H.1223/M.1808'de Rikâbî Hümayun Defterdarı, H.1227/M.1812'de Darbhane Emni, H.1231/M.1815'de Sarayı Hümayun bina emni oldu. I Cemazielâhir H.1232/M.1816'de vefat etti. Gayet zengin ve servet sahibiydi.
50. es-Seyyid Abdurrahman Fevzi Bey, Vezirlerden Seranıklı es-Seyyid Mustafa Paşa'nın oğludur. Zilkaade H.1234/M.1818'de Sadaret Kethüdası oldu. 17 gün sonra Dimitoka'ya gönderildi. Rebi'ul-evvel H.1235/M.1819'da idam edildi. Dikkatsiz ve kibiri idi.

M.1818'de es-Seyyid Hayrullah Efendi, Darbhane-i Amire Nazırı, Hamidiye ve Mahmudiye Vakıfları kaimmakam mütevellisi oldular.

Muharrem H.1234/M.1818'de ricalden Hüseyin Hüsnü Bey, Zilkaade H.1239/M.1923'de es-Seyyid Ahmet Efendi, Cemazielâhire H.1240/M.1824'de el-Hac Yusuf Efendi, Zilkaadede es-Seyyid Mehmet Sait Efendi Darbhane emanetiyle birlikte vakfın müteveli kaimmakamlığında da bulunmuşlardır(51).

Bu tarihe kadar Mahmudiye vakıfları, buraya bağlanan diğer vakıflarla birlikte sayıları 50'yi aşan bir vakıf topluluğu haline gelmiştir. Böylece, Mahmudiye vakıfları topluluğu iş hacmi ve bağlı bulunan vakıf sayısı bakımından önemli bir noktaya ulaşmıştır. H.1241/M.1825 Şavvalinde, Yeniçeriliğin kaldırılması üzerine, buranın nâzirlikleri, Yeniçeri ve Sekbanbaşı Ağalarına meşruta olan diğer vakıfların yönetimi de Mahmudiye vakıfları Kaimmakam Mütevelliliğine devredilmiştir. Bu gelişmeler üzerine Mahmudiye vakıf topluluğu daha da önem kazanmıştır.

Mahmudiye ve Hamidiye Vakıf topluluğu yönetiminin Darbhane-i Amire Nezâretiyle birleştirilmesi ile topluluğun yönetiminde güçlükler meydana gelmiştir. 12 Rebi'ulevvel H.1242/M.1826'da çıkartılan bir fermanla(52) Darbhane Nezâretinden ayrı olarak "EVKAF-I HUMAYUN NEZARETİ" ismiyle bir nezâret kurulmuş ve Esbak Darbhane Nâzırı ve Müteveli Kaimmakamı el-Hac Yusuf Efendi Nâzirliğe getirilmiştir.

Evkâf-ı Hümayun Nâzirlikleri Dar'üs-Saade Ağalarına şart kılındığından, "Evkâf-ı Hümayun Nezâreti"nin kurulması ile vâkıfların (vakıf yapanların) şartları fiilen değişikliğe uğramıştır. Sultan I. Abdulhamid ve Sultan II. Mahmut Han'ın vakıfları nezâretleri, mülhakatı ile birlikte Dar'üs-Saade Ağası Uzun Abdullah Ağasının üzerinde gösterilmiştir.

Evkâf-ı Hümayun Nezâreti, ilk kurulduğu zaman, kesedarlık, zimmet halifelîği, sergi halifelîği ünvanları ile üç daireden oluşuyordu. Bunların âmiri bulunan Nâzır'a 10.000 kuruş maaş bağlanmıştır.

Kesedarlık İdaresi, Nezârete bağlı bütün vakıfların i'lamlarına, takrirlerine ve inhalarına ait işleri yürütmekle görevli idi. Bu memuriyete ilk defa Hoceğândan Küçük Kal'a tezkerecisi Eğinli es-Seyyid Mehmet Şevki Efendi tâyin edilmiştir(53).

Zimmet Halifelîği, anılan vakıfların mukataalarını, zabıtnamelerini, sarraflardan alınacak kefalete bağlı borç tahvilleri ile ilgili işlemleri

yürütmek, kira mukavelelerini düzenlemek, tahsilatı yapmak ve muhasebe kayıtlarını kontrol etmekle görevli idi. İlk defa Zimmet Halifesi olan Mehmet Arif Efendi'dir(54).

Sergi Halifelîği, Evkâf-ı Hümayun Nezâreti hazinesine gelen paraları almak, vakfiye gider bütçesini hazırlamak ve vakıf bütçesine göre günlük harcamaları yapmakla vazifeli idi. İlk defa Sergi Halifelîğine tâyin edilen kişi, Zimmet Halifesinin kardeşi Ahmet İzzet Efendi'dir.

Kesedar'a 1000, Zimmet Halifesine 80, Sergi Halifesine 500 kuruş maaş verilmekte idi. İşlerin yürütülmesinde bunlara yardımcı olmak üzere, birinci, ikinci maiyet ünvanlarıyla ikişer, üçer yüz kuruş maaşlı ikişer kâtip ve yeterince ücretli yamaklar tâyin edildi.

Mahlulâtın ferağ ve itikali, mukataanın iltizamı, kira gelirlerinin toplanması, % 5 tevcihi cihet harcları belirli nisbetlerde vakıf memurlarına aidat olarak yansıdığından memurların maaşları, esas maaşlarının iki üç katına ulaşıyor, maiyetlerinde çalışanların aidatları da bunların yarısına denk oluyordu.

Şevâl H.1243/M.1827'de Bab'üs-Saade Ağası

51. H.1229/M.1813 tarihinden beri müteveli kaimmakamlığına ve Darbhane Emanetine nâsp edilen kişilerin isimleri ve tâyin tarihleri I inci "Defter-i Ahkâm"da mevcuttur.

es-Seyyid Hayrullah Efendi, Hızırzadelikle ma'rufur. Çavuşbaşı Surre Emîni, sonra Esmâ Sultan Kethüdası oldu. 1 Recep 1248/M.1832'de vefat etti.

es-Seyyid Hüseyin Hüsnü Bey, Kaptan-ı Derya Hüseyin Hüsnü Paşazade Abdullah Bey'in oğludur. Maliyede yetiştiikten sonra naklen Defterdar, Reis-ül-Küttâb, Darbhane Emîni, Tersane Emîni, sonra Ordu Defterdarı, Çavuşbaşı, H.1243/M.1827'de Mukataat Nâzırı oldu. Cemaziel-ulâ H.1244/M.1828'de vefat etti. Uyanık ve ahlâk sahibi idi.

es-Seyyid el-Hac Ahmet Efendi, Top arabacıları kâtipliğinden yetişip terfi ederek Humbarahane sonra Darbhane ve bilâhare Tophane Nâzırı oldu. H.1246/M.1830'da vefat etti. Dürüstü.

es-Seyyid Yusuf Rıza Efendi, Enderun-u Hümayunda terbiye gördü. Şehzade tevliyetinden ayrılarak Şehremini, Hazine ve Harameyn Muhasebecisi, Surre Emîni, Darbhane Nâzırı, Arpa Emîni oldu. Şaban H.1243/M.1827'de vefat etti.

52. Bu irade-i seniyyenin sureti ve tarihi görülemedi. Fakat H.1242/M.1826 Rebi'ul-evvelin 11 inci gününe kadar "Evkâf-ı Hümayun Küteveli Kaimmakamlığı Ünvanı" bütün defter ve vakfiyelerde geçmekte iken Rebi'ul-evvelin 14 üncü gününden itibaren "binnezâre idaresi, muktezayı irade-i seniyye-i Hazreti Padîşahi olan Evkâf-ı Hümayun Nezâreti" diye zikredilmeye başlandığından, "Evkâf-ı Hümayun Nezâreti"nin H.1242/M.1826 Rebi'ul-evvelin 12 veya 14 üncü günlerinde kurulduğu anlaşılmaktadır.

53. 7 Zilkaade H.1246/M.1830'da es-Seyyid Mehmet Şevki Efendi, Darbhane sahib-i a'yar olduğundan yerine es-Seyyid Mehmet Şerif Bey Kesedar oldu.

54. Mehmet Arif Efendi'nin muhasebe kayıtlarında ve diğer işlerinde yolsuzluk yapması üzerine 12 Cemazielâhir H.1249/M.1833'de Kütahya'ya sürgüne gönderildi ve kardeşi Sergi Halifesi Ahmet İzzet Efendi de a'zedildi.

çıkartıldı. Tevcihâtı Hümayun ve Teşrifat Defterlerine bu şekilde yazılmasına dair 12 Cemazielula H.1252/M.1836'da "irade-i seniyye" sadır oldu(59).

Nâzırlığı Şeyh'ül-İslâmların üzerinde bulunan vakıfların yönetiminin de bu Nezârete verilmesi üzerine Nâzır Ethem Efendi'ye 10.000 kuruş maaş bağlandı.

Harameyni Şerifeyn vakıfları Müdürlüğünün Nezârete dönüştürülmesi üzerine Anadolu, Küçük Harameyn Muhasebecilikleri ile Harameyn Mukaatacılığının birleştirilmesi uygun görülerek, Evkâf Muhasebeciliği adı verilmiştir. Bu göreve rütbe-i saniye sınıfı sanisi itibarıyla "vakıf işlerinde tecrübeli, uygulaması bulunan, dinen dürüst ve dirayet sahibi"(60) olan Harameyn eski Müdürü Nazif Efendi'nin atanmasına dair irade-i seniye Recep H.1252/M.1836'da çıkmıştır(61).

Evkâf-ı Harameyn Nezâreti, bağımsız olmakla beraber, Hükümdarlık Makamına doğrudan yapılan müracaatların halline, Evkâf-ı Hümayun Nezâreti'nin vasıta kılınmasına dair ferman çıkarılması nedeniyle, Evkâf-ı Harameyn Nezâreti, Evkâf-ı Hümayun Nezâreti'nin bir şubesi durumuna geçmiştir.

Evkâf-ı Harameyn ile Evkâf-ı Hümayun'un teftişi, bu zamana kadar Harameyn Müfettişlerinin üzerinde iken, 10 Rebi'ulâhîr H.1250/M.1834 tarihinde buradan ayrılarak Evkâf-ı Hümayun Müfettişliği kurulmuş, bu Müfettişliğe ilk defa imamzade Mehmet Esat Efendi tayin edilmiştir(62).

Sadrı Rumeli, Sadrı Anadolu, İmamı ewel şehriyârı, Davud Paşa naibi Efendilerin Nezâretleri altında bulunan beş vakfın yönetimi de, 18 Zilhicce H.1250/M.1834'de Evkâf-ı Hümayun Nezâretine bağlanmıştır.

Rebi'ulevvel H.1251/M.1835'de Rumeli ve Anadolu vilâyetleri merkezlerinde, Evkâf-ı Hümayun ve Harameyn Nezâretleri tarafından "Muaccelât Nâzırı" ünvanı ile vücuhu mahalliye-den muvazzaf birar vakıflar Müdürü tâyin edilmiştir. Böylece, bu tarihten itibaren vakıfların taşra teşkilâtı da kurulmuştur(63).

1 Recep H.1251/M.1835'de Vakıflar İdaresinde vazife yapan bütün görevli personel, mürtezika, müstahdemler ve memurların maaşlarına zam yapıldığı sırada, Recep H.1248/M.1832'de Nâzır'ın 20.000 kuruştan ibaret olan maaşı 30.000, Kesedar'ın maaşı 3.000, Zimmet Halifesi'nin maaşı 2.500, Sergi Halifesi'nin maaşı da 2.000 kuruşa yükseltilmiştir.

İstanbul, Üsküdar, Galata beldelerine akan sular ekseriyetle hayır sever kimseler tarafından vakıf yolu ile getirildiğinden, Su Nezâretinin Evkâf-ı Hümayun Nezâreti'ne bağlanması zaruri görülmüş ve 16 Zilkaade H.1252/M.1836'da Su

Nâzırı Ali Behcet Ağa a'zledilerek, Su Nezâreti, Evkâf-ı Hümayun Nezâreti'ne bağlanmış, 5.000 kuruş maaş ile Ebniye-i Hassa Müdürü Hüsameddin Efendi, Su Nâzırlığına tâyin edilmiştir(64).

Boğaziçi ile Haliç'de seyrü sefer etmek üzere, Evkâf-ı Hümayun Nezâreti'nin muhtelif iskelelerde

sonra buradan ayrıldı. Mısır'a bağlanan Eyalet ve Sancakların mal varlığını tespit ederek Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'ya beyan ile sözkonusu malların taksitlerinin tahsiline ve diğer mali konularda karar vermek ve politikaca, bazı konuları anlamak "Lütfi Tarihi, C.IV, s.21" memuriyetiyle H.1248/M.1832'de Mısır'a gönderildi. Müteakiben Padişah nişanı verildi. H.1249/M.1833'de Defterdar Emaneti, ilâve olarak verildi. 12. Cemazielula H.1252/M.1836'da Harameyni Şerifeyn Evkâfı Nezâretine atandı. Bu Nezâretin Evkâf-ı Hümayun Nezâretine katılarak Hasip Paşa'nın bu göreve getirilmesi üzerine, Ethem Efendi Rebi'ulevvel H.1254/M.1838'de Darı Şurayı Babrâli azalığına atandı. Daha sonra bu görevden ayrıldı. Maliye Nezâreti'nin ikiye ayrılması sonucu teşkil otunan Hazâni Amire Defterdarlığına 22 Cemazielula H.1255/M.1839'da tâyin edildi. Maliye Nezâretinde yapılan yeni bir düzenleme ile Defterdarlık kaldırıldığından 14 Zilkaade H.1255/M.1839'da Meclisi Vâlâ Azalığına naklolundu. Tanzimatı Hayriye icabınca mevcut hazineler birleştirilerek, Maliyenin işleri fiazılaştığından Maliye Dairesinde Meclisi Muhasebe-i Maliye adıyla bir meclis kurularak 12 Recep H.1256/M.1840'da müşarun ileyh tâyin edildi. Zilkaade H.1256/M.1840'da "irade-i seniyye" sadır oldu. Recep H.1257/M.1841'de ikinci defa Meclisi Vâlâ azalığına, Safer H.1258/M.1842'de Masarifât Nezâretine atandı. Zilkaade H.1262/M.1845'de ikinci defa Meclisi Muhasebe-i Maliye Reisi oldu. Rebi'ulevvel H.1265/M.1848'de ayrıldı. Muharrem H.1268/M.1851'de rütbe-i vezâretle Şeyh'ül-Haram olarak, hacdan sonra Muharrem H.1269/M.1852'de vefat etti. İhtiyar ve zengin idi. Oğlu İbrahim Kadri Bey, uzun zaman Trabzon Valiliğinde bulunmuştur.

59. Takvimi Vakayi' 1 Cemaziyetâhire H.1252/M.1836.
60. Nazif Efendi, iki ay evvel "acizinden dolayı" müdürlükten ayrıldığı halde, müteakiben vukuflu, malumatı ve dirayetinden bahisle Muhasebeciliğe tâyin olunması garibtir.
61. Takvimi Vakayi' 19 Recep H.1252/M.1836.
62. Mehmet Esat Efendi, Zeyrek Camii İmamı ve Konyalı Hasan Efendi'nin oğludur. Dersîâm ve Müderris olarak senelerce tedrisi ulum etti. Kudüs, Mısır, Medine-i Münevvere, Halep kadısı ve Evkâf-ı Hümayun Müfettişi oldu. H.1254/M.1838'de Edebiye ve İrfaniye Mekteplerinin açılmasından sonra Nâzırlığına "Maarif-i Adliye Nâzırı" ünvanı ve Anadolu payesi ile tâyin olundu. H.1256/M.1840'da Rumeli Sadareti payesini aldı. H.1265/M.1848'de Nezâret Müdürlüğe dönüştürüldüğünden Meclisi Vâlâ Azalığına naklediildi. Cemazielutâ H.1267/M.1850'de vefat etti. Süleymaniye Camii Haziresinde medfunur. Faziletli âlimlerdendi. "Derikna" adındaki eseri meşhurdur.
63. Taşra vakıflarının tahsisine H.1247/M.1831 Muharreminden itibaren başlanıldığı sicillât ve defâtir, vakfiyelerde kayıtlıdır. Muvazzaf vakıf memurlarının tayini bu tarihtedir.
64. Hüsameddin Hüseyin Efendi, Edirne'li Mehmet Efendi'nin oğludur. Maliyeden tefeyyüz ederek Hulusi Paşa'nın hazinedarlığından H.1249/M.1833'de Balıkhane Nâzırı, H.1251/M.1835'de Tuz Emîni, H.1252/M.1836'da Ebniye-i Hassa Müdürü, H.1253/M.1837'de Su Nâzırı oldu. Sonra Agnam, Tophane ve Ebniye-i Seniyye Müdürü, H.1269/M.1852'de Kömürlük Emîni, Rebi'ulevvel H.1272/M.1855'de rütbe-i ulâ ile Şehremini olarak Zilhicce H.1273/M.1856'da bâtâ rütbesini aldı. Sonra Meclisi Vâlâ Azası, Refia Sultan Kethüdası oldu. H.1298/M.1880'de vefat etti. Reşit Paşa'ya müntesip, yumuşak huylu ve servet sahibi idi.

yaptırdığı pazar kayıklarının çoğalması üzerine, bunların idaresi için Zilhicce H.1253/M.1837'de Nezâret merkezinde 750 kuruş maaş ile bir Kayıkcılar Ketabeti ve 10 yerde de Kayıkcılar Kethüdalığı ihdas edilmiştir(65).

20 Muharrem H.1254/M.1838'de Evkâf-ı Hümayun Nezâreti, Tophane-i Amire Nezâreti ile birleştirilerek, Hazine-i Hassa Nâzırı(66) es-seyyid Mehmet Hasip Paşa Nâzırlığa atanmış, 10 Rebi'ul-ewvel H.1254/M.1838'de Haremeyn Evkâf Nezâreti de Evkâf-ı Hümayun Nezâreti'ne bağlanmış-tır.

Evkâf-ı Hümayun Nezâreti'nin Darbhane Nezâreti ile birleştirilmesi ve Haremeyn vakıflarının da bu nezârete bağlanması sonucu, Evkâf-ı Hümayun Nezâreti büyük bir önem kazanmıştır. Bu gelişmeler üzerine bir Müsteşarlık ihdas edilerek, Darbhane-i Amire'de paraların değerini ölçmekle görevli es-Seyyid Mehmet Şevki Efendi 20.000 kuruş maaşla ilk defa Müsteşarlığa atanmıştır.

Rebi'ulâhîr H.1254/M.1838'de Nezâretin kuruluşu yeniden düzenlenmiş, bu düzenlemede Kesedarlık Baş Ketabetle birleştirilerek, Yazışma Kalemî adıyla yeni bir daire kurulmuş ve bu dairenin başına 8.000 kuruş maaşla Kesedar Ali Şevki Efendi, ilk defa Tahrirât Kâtibi olarak atanmıştır(67).

Zimmet, Sergi, Ruznameci, Gedikler Ketabetleri yerlerinde bırakılarak, bu görevlilere 5.000'er kuruş maaş tahsis edilmiştir. Ayrıca bu Kâtipliklere ilâveten 1.500 kuruş maaşla Tamirat Müdürlüğü kurulmuştur.

Muharrem H.1252/M.1836'da 35.000 kuruşa yükseltilen Nezâret maaşı, 25.000 kuruşa indirilmiştir(68).

Evkâf-ı Hümayun ile Evkâf-ı Haremeyn Nezâretlerinin birleştirilmesinden dolayı, taşrada Evkâf-ı Hümayun ve Evkâf-ı Muaccelât Nâzirlerinin fazla miktarda bulunması uygun görülmemekle bunlar da birleştirilmiş ve "Muaccelât Müdürü" ünvanı ile Vilâyetlerle önemli Sancak Merkezlerine birer Vakıflar Müdürü atanmıştır.

Muaccelât Müdürlerinde olduğu gibi, Evkâf-ı Hümayun ve Evkâf-ı Haremeyn Müfettişlerinin ayrı ayrı ve birden fazla bulunmasına gerek görülmemekle bunlar da birleştirilmiş, "Evkâf-ı Hümayun Müfettişliğine, ilk defa Haremeyn payesi ile es-Seyyid Mehmet Emin Arif Efendi tâyin edilmiştir(69).

Hasip Paşa'nın ikinci defa Evkâf-ı Hümayun Nezâreti'ne tâyininden sonra, Evkâf Nâzirleri Meclisi Hassı Vukelâya dahil edilmişlerdir(70).

Evkâf-ı Hümayun Nezâreti tarafından açılan Rüştiye Mektepleri'nin sayısı çoğaldığından bu okulların işlemlerini yürütmek üzere "Mektebi Rüşdiye Nezâreti" kurulmuş(71) ve bu Nezâ-

rete ilk defa Evkâf-ı Hümayun Müfettişliğinden açıkta kalan, İmamzade es-Seyyid Mehmet Es'ad Efendi, Anadolu Sadareti Payesi ile tâyin edilmiştir.

12 Cemazielula H.1255/M.1839'da es-Seyyid Mehmet Hasip Paşa'nın görevden ayrılmasından sonra, Evkâf-ı Hümayun Nezâreti ile Darbhane Emaneti'nin birlikte yönetilmesinden dolayı ortaya çıkan zorluklar nedeniyle, bu iki İdare birbirinden ayrılarak(72), Evkâf-ı Hümayun Müsteşarı es-Seyyid Mehmet Şevki Efendi, 30.000 kuruş maaşla Evkâf-ı Hümayun Nâzirliğine atanmıştır.

Eskidenberi, Ebâ Eyyubi Ensari (r.a.), Fatih Sultan Mehmet, Sultan Bayezid, Sultan Selim, Sultan Süleyman, Şehzade Sultan Ahmet; Cerrahpaşa'da Haseki Sultan; Üsküdar'da Atik Valide Sultan, Yeni Cami, Ayasofya, Nuruosmaniye, Lâleli, Hamidiye, yine Üsküdar'da Selimiye, Emetullah Sultan, Eyup'da Mihrişah Sultan, Beşiktaş'ta Sinan Paşa, Tophane'de Kılıç Ali Paşa; Kadırga'da Şehit Mehmet Paşa; Bab-ı âli civarında Çağalzade Rüstem Paşa vakıfları gibi büyük vakıfların "Cabi Odaları" ismi altında idare merkezleri bulunuyordu.

Evkâf-ı Hümayun Nezâreti'nin kuruluşu tamamlanıncaya Cabi Odalarının devamına lüzum kalmamış, vakıf gelirlerinin toplanması görevi, Nezârette kurulan Tahsilât İdaresi'ne verilmiştir. Bu gelişmeler üzerine, Cabilerden bazıları tahsilat ünvanı ile Tahsilât İdaresi'nde istihdam edilmişlerdir. Böylece, müslümanların tesis ettiği bütün vakıfların yönetimi, Evkâf-ı Hümayun Nezâretine bağlanmıştır.

65. Nezâreti Celilenin bu faydalı tesebbüsü, Şirketi Hayriye İdaresinin kurulmasını sağlamıştır, denilebilir.

66. Vakfiye Defterlerinde Darbhane-i Amire Defterdarı diye yazılır. O zamanlarda Darbhane Defterdarı, Hazine-i Hassa Nâzırı demektir.

67. Ali Şevki Efendi, Hasip Paşa'ya intisapla Kesedarlık Kaleminde maiyet-i Evvel ve H.1252/M.1836'da Muhsin Efendi'nin yerine Kesedar, sonra Evkâf-ı Hümayun Tahsisât Kâtibi oldu. Hasip Paşa'nın ayrılmasını müteakip a'zledildi. Sonra vefat etti. "Defter-i Vakfiye".

68. Hasip Paşa'ya verilen maaşın azaltılması, Darbhane Nezâretinden aldığı 25.000 kuruş ile telâfi edildiğinden, Muşarunleyh'in maaşı 50.000 kuruşa yükselmiştir. Bu tarihte diğer Vekiller 45.000 kuruş almakta idiler.

69. es-Seyyid Mehmet Emin Arif Efendi, Tersane Emiri Morali Ali Efendi'nin oğludur. Muderris H.1248/M.1832'de Üsküdar Mollası, H.1254/M.1838'de Evkâf Müfettişi oldu. Zilkaade H.1258/M.1842'de vefat etti. Alim ve şair idi.

70. Evkâf-ı Hümayun Nâzirleri, birkaç defa Vukelâdan sayılmamışlarsa da, bilâhare yine Meclisi Vukelâya dahil olmuşlardır.

71. Vakfiye defterlerinde kayıtlı olan Rüştiye Mektepleri Nezâreti, sonraları Maarif-i Umumiye Nezâreti'nin kurulmasına neden olmuştur. Bu bakımdan, Evkâf-ı Hümayun Nezâreti'nin, Maarif Nezâreti'nin başlangıcı sayılmak mümkündür.

72. Darbhane Muduriyetine, Ali Necip Paşa tâyin edilmiştir.